

НЯКОИ ЕФЕКТИ ОТ ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ СЪВРЕМЕННАТА ПРЕСТЪПНОСТ

доц. д-р Галина Ковачева

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

Юридически факултет

***Резюме:** Настоящият доклад представя връзката между дигитализацията, обусловена от Четвъртата индустриална революция и съвременната престъпност. Фокусът е поставен върху възможностите, които предоставят ситуационната превенция и съвременните технологични достижения за противодействие на престъпността.*

***Ключови думи:** Четвърта индустриална революция, дигитализация, престъпност, ситуационна превенция*

SOME EFFECTS OF DIGITALIZATION ON THE CONTEMPORARY CRIME

Assoc. Prof. Galina Kovacheva PhD

Varna Free University "Chernorizets Hrabar"

Faculty of Law

***Summary:** The current report presents the connection between the digitalization caused by the Fourth industrial revolution and contemporary crime. The focus is on the opportunities provided by situational prevention and modern technological developments to counteraction of crime.*

***Key words:** Fourth industrial revolution, digitalization, crime, situational prevention.*

Съвременната престъпност все повече е обусловена от процеса на конвергенция между конвенционалната и нетрадиционната престъпност¹, развиващ се в условия на глобализация и дигитализация. С навлизането на Четвъртата индустриална революция и цифровата свързаност², цивилизацията разполага с нови възможности за социален прогрес, но и е застрашена от непознати рискове за личната и обществената сигурност. Анализът на последиците от тази глобална промяна насочва към рязкото увеличаване на несигурността, страховете и опасностите³, включително и на престъпността.

Към социалните и икономически ефекти от четвъртата индустриална революция може да бъде посочено нарастването на технологичната безработица⁴, поради изместването на физическия труд от работи. Това от своя страна води до задълбочаване на проблема със социалното неравенство, бедността и обусловената от тях престъпност. Според някои данни 48 % от населението в България е в риск от бедност и социално изключване⁵. Друга последица от дигитализацията е свързана с аномията на личността, при която според френския социолог Е. Дюркхайм социалните норми спират да имат регулиращо въздействие спрямо личността и тя изпада в състояние на дезорганизация⁶. Съвременното общество е изправено пред нов вид аномия, породена от разкъсването на традиционните социални връзки и определянето на идентичността на база принадлежността към социална платформа или виртуално общество, откъснато от реалната социална среда. В такова аномично състояние, границите към извършване на престъпни посегателства могат да бъдат лесно преминати.

Към преките ефекти от четвъртата индустриална революция върху съвременната престъпност може да бъде отнесено разширяването на спектъра от технически способности за извършване на престъпления. Това от своя страна затруднява разкриването на конвенционални престъпления или изправя контролните органи пред предизвикателства,

¹ Станков, Б. (2011) Криминология. Видове престъпност. Унив. изд. ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, с. 50-51.

² Шваб, К. (2016) Четвъртата индустриална революция. (прев. от англ.) Изд. Къща „Хермес“, Пловдив, с. 20.

³ Проданов, В. (2016) Десет глобални тенденции, които ще определят съдбата на България през XXI век. Вж.: Глобалните промени и съдбата на България през 21 век. Балкански институт за стратегически прогнози и управление на риска, София, с. 25.

⁴ Проданов, В. Цит. съч., с. 23.

⁵ Данаилов, Д. (2016) Четвъртата индустриална революция - работи срещу хора, капитали срещу труда. Предизвикателства пред България. Изд. Комплекс УНСС, София, с. 52-61.

⁶ Johnson, P., J. Duberley (2011) Anomie and culture management: reappraising Durkheim. Organization, Vol.11, Iss.4, p.565.

свързани с появата на нетрадиционни видове престъпления. По данни на Европол високотехнологичните престъпления (т.нар. „high tech crime“), като документна измама, пране на пари и онлайн търговия с незаконни стоки, са в основата на почти цялата сериозна престъпност. В своя доклад „Престъпността в технологичната ера - оценка на заплахата от тежката и организираната престъпност“ (2017), Европол извежда като първи приоритет киберпрестъпността. Тя е представена като ключово предизвикателство пред дигиталните икономики и общества. Престъпленията в кибернетичното пространство се улесняват от използване на модела „престъплението като услуга“, който осигурява лесен достъп до инструментите и услугите, необходими за извършване на кибер-атаки. Тези процеси могат да бъдат илюстрирани с появата на нова техника за пране на пари чрез използване на криптовалути. Престъплението изнудване придобива друго измерение с появата на т.нар „рансъмуеър“ (ransomware), блокиращ личен или служебен компютър до заплащането на откуп за разблокирането му. Една от основните дейности на престъпните организации, свързана с трафик на наркотични вещества, се улеснява от усъвършенстването на дроновете и тяхното използването за извършване на различни услуги. Извършителите на традиционно престъпление като взломна кражба „са улеснени“ от съществуването на социални медии, използвайки ги за проследяване на постове и проверка за отсъствието на собствениците на жилища.

Посочените примери далеч не изчерпват съвременните аспекти на връзката дигитализация - престъпност. Компютърните престъпления, детската порнография през интернет, трафика на мигранти с използване на цифровите технологии са добре познати ефекти от съществуващата „информационна свързаност“ в съвременното общество⁷. Глобалната мрежа се използва от терористичните организации за радикализация на отделни лица и поставя нови предизвикателства през глобалната и националната сигурност. Без да е необходим по-широк анализ на проблема би могло да се прогнозира, че спектърът на нетрадиционните видове престъпления ще се разшири и предизвикателствата пред държавната политика за противодействие на престъпността ще станат перманентни.

Поради изпреварващото използване на цифровите технологии от престъпни организации или отделни лица, законодателството и социалната практика за

⁷ Stratton, G., A. Powell, R. Cameron (2017) Crime and Justice in Digital Society: Towards a ‘Digital Criminology’? International Journal for Crime, Justice and Social Democracy 6(2): 17-33. DOI: 10.5204/ijcjsd.v6i2.355, p.20-22.

противодействие на престъпността са изправени пред постоянната необходимост от актуализация, хармонизация с международни документи и повишаване квалификацията на правоприлагащите органи. От една страна е налице нарастваща потребност от усъвършенстване на наказателното законодателство, от друга страна – потребност от регламентация на способите за събиране на информация чрез използване на данните, съхранявани или предавани с цифрови устройства⁸. В Документ от 30.01.2019 г. на Европейската комисия за размисъл към устойчива Европа до 2030 г. се посочва, че старите закони трябва да бъдат актуализирани и хармонизирани в цяла Европа, за да се вземе предвид не само нарастващия обем на цифровите доказателства, но и средствата, чрез които правоприлагащите органи имат достъп до тях законно. Поставя се въпросът за правилния баланс между набор от основни права, като правото на личен живот, свободата на словото и обществената сигурност и безопасност.

Стратегиите за противодействие на престъпността, като инструмент на съвременната политика са по-гъвкави от наказателните закони. Те предоставят възможност за изпреварващо внедряване на свързани с цифрови технологии мерки. Превантивните мерки са ядрото на всяка стратегия за противодействие на престъпността, осигурявайки широка институционална и обществена основа за борба с общата и отделните видове престъпност. Въпреки традициите в разработване и внедряване на различни мерки на общата и специалната превенция на престъпността в България, може да се отбележи че все още съществува неусвоен ресурс в лицето на ситуационната превенция на престъпността.

Терминът „ситуационна превенция“ е въведен в криминологията през 1983 г. от Роналд Кларк в смисъл на „всеобхватни мерки, насочени към специфични форми на престъпност, които включват систематично управление, проектиране и въздействие върху непосредствената среда по начин да се намалят възможностите за престъпност и да се увеличат рисковете за извършителите на престъпления“⁹. Тези мерки включват различни форми на: затрудняване достигането на целта (напр. обектите на престъпления да бъдат по-малко уязвими), защитена архитектура на средата, която насърчава живущите в определен квартал да осъществяват наблюдение за ограничаване на престъпленията,

⁸ Stratton, G., A. Powell, R. Cameron. Op. cit., p.25.

⁹ Clarke, R. (1983) Situational Crime Prevention: Its Theoretical Basis and Practical Scope. Crime and Justice: An Annual Review of Research, Vol. 4, University of Chicago Press, p. 225.

наблюдение на обекти с цифрови технологии и др. Като подход на превантивната политика, ситуационната превенция се фокусира върху физическата, организационната, социалната, а контекста на казаното по-горе - и дигиталната среда, за изграждане на по-добро разбиране за престъпността и нейното противодействие. Д. Корниш и Р. Кларк оприличават този вид превенция на компютърна програма, оперираща с поредица от възможни настройки, които ѝ позволяват да работи в различни режими¹⁰.

Подходът може да бъде използван за внедряване на иновационни технически решения на четвъртата индустриална революция в превенцията на съвременната престъпност. В криминологичната литература са познати 25 техники на ситуационната превенция, групирани в пет основни направления:

- увеличаване на усилията за извършване на престъплението;
- увеличаване на рисковете от разкриване на извършителя;
- ограничаване на възможните ползи от извършване на престъплението;
- ограничаване на провокациите и конфликтите, водещи до извършване на престъплението;
- премахване на извиненията или самооправданието за извършване на престъплението.¹¹ (напр. с липса на законови и подзаконови разпоредби, правила и др.).

Както личи от представените насоки за въздействие, всички те са ориентирани към извършителите на престъпления и по-конкретно върху причините, свързани с извършителите на престъпления. По своята всеобхватност и широк спектър от възможности, могат на практика да бъдат насочени към неограничен брой потенциални извършители на специфични видове престъпления. Техниките на ситуационната превенция са „отворени“ към нови законодателни, организационни и технологични решения, в зависимост от избрания управленски подход и фокуса към определени видове престъпления. Именно тук може да бъде открита възможността от внедряване на дигиталните технологии от ерата на Четвъртата индустриална революция. Новите технически решения биха имали своето практическо приложение при осъществяване на техники като: затрудняване достигането до целта, контрол на достъпа до съоръжения,

¹⁰ Cornish, D., R. Clarke (2003) Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A replay to Wortley's critique of situational crime prevention. *Crime Prevention Studies*, Vol. 16, p.79.

¹¹ Cornish, D., R. Clarke Op. cit., p.90.

въвеждане на екранни изходи, отклоняване на правонарушителите чрез затваряне на улици, разширяване на охраната, въвеждане на естественото наблюдение, намаляване на анонимността, осъществяване на онлайн наблюдение над магазини и др.

Приложението на т.нар. „интернет на нещата“, описван като връзка между различни неща (продукти, услуги, места и т.н.) и хората, посредством свързани технологии и различни платформи¹² на практика е неограничено. Един от примерите е дистанционното наблюдение с датчик, което дава възможност да бъде проследявано движението на определени стоки. За целите на ситуационната превенция в частност, платформи с възможност за предоставяне на информация от граждани в реално време могат да повишат сигурността в градската среда и значително да ограничат характерната анонимност при извършване на престъпленията. Създаването на „интелигентните градове“ , при които комуналните и други услуги и улиците са свързани към интернет¹³ е друго възможно управленско решение за ограничаване на престъпността.

В тази насока в България трябва да се работи дългосрочно за повишаване на дигиталните знания и умения на възможно по-широки слоеве от населението. Дигиталната култура ще позволи на гражданите да не остават зад стените на Четвъртата индустриална революция, а да са в състояние на свързаност и да участват адекватно в дейностите за противодействие на престъпността. Повишаването на дигиталната култура би имало за ефект и ограничаване на процесите на виктимизация сред децата като една от най-уязвимите групи на населението¹⁴.

В заключение, ако констатацията че днешните политически, законодателни и регулаторни органи често биват „застигнати и погълнати“ от събитията и се оказват неспособни да се справят със скоростта на технологичното развитие¹⁵ е вярна, то е вярна и друга констатация. Тя се състои в съществуването на значим и неоползотворен социален и технологичен ресурс, който може да бъде „впрегнат“ в модела на ситуационната превенция на престъпността. Този модел се основава на гъвкавото управление, свързано с

¹² Шваб, К. Цит. съч., с. 36.

¹³ Шваб, К. Пак там, с. 190.

¹⁴ Хайдиняк, М., П. Кънчев, Е. Георгиев, Г. Апостолов. Онлайн поведение на децата в България: рискове и вреди. Национално представително изследване 2016, safenet.bg, с. 32-33.

¹⁵ Шваб, К. Цит. съч., с. 98.

адаптация и сътрудничество с бизнеса, гражданското общество и медиите. Той е ориентиран не към лечение на последиците от престъпността, а към оригиналните причини и условия, осигуряващи необходимото криминологично познание за намаляване на рисковете на общосоциално и индивидуално ниво.

Използвана литература:

1. Данаилов, Д. (2016) Четвъртата индустриална революция -роботи срещу хора, капитали срещу труда. Предизвикателства пред България. Изд. Комплекс УНСС, София.
2. Проданов, В. (2016) Десет глобални тенденции, които ще определят съдбата на България през XXI век. Вж.: Глобалните промени и съдбата на България през 21 век. Балкански институт за стратегически прогнози и управление на риска, София.
3. Станков, Б. (2011) Криминология. Видове престъпност. Унив. изд. ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна.
4. Хайдиняк, М., П. Кънчев, Е. Георгиев, Г. Апостолов. Онлайн поведение на децата в България: рискове и вреди. Национално представително изследване 2016, safenet.bg.
5. Шваб, К. (2016) Четвъртата индустриална революция. (прев. от англ.) Изд. Къща „Хермес“, Пловдив.
6. Clarke, R. (1983) Situational Crime Prevention: Its Theoretical Basis and Practical Scope. Crime and Justice: An Annual Review of Research, Vol. 4, University of Chicago Press.
7. Cornish, D., R. Clarke (2003) Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A replay to Wortley`s critique of situational crime prevention. Crime Prevention Studies, Vol. 16.
8. Johnson, P., J. Duberley (2011) Anomie and culture management: reappraising Durkheim. Organization, Vol.11, Iss.4.
9. Stratton, G., A. Powell, R. Cameron (2017) Crime and Justice in Digital Society: Towards a ‘Digital Criminology’? International Journal for Crime, Justice and Social Democracy 6(2): 17-33. DOI: 10.5204/ijcjsd.v6i2.355.